

GÜNEY AZERBAJCANLI HABİB SÂHİR

Akbar Anvarian AGHDAM

Her yaratı yaratanından bir parça taşır. Her şiir şairinin bir ünüdür; ama usul bir fısıltı, ama canhıraş bir çığlık... Şiiri anlamanın şairi anlamakla çoğu kez bir olması da bundandır. İşte bu sebeptendir ki Habib Sâhir'in sinesinde kopan üne kulak vermeden önce, o sinede biriken duyguları, bir anlamda o volkanı besleyen ateşi anlamaya yaklaşmak için şairin kimliğini saptamaya çalışmak yerinde olacaktır.

Habib Sâhir (1903-1985) İran Türklerinin en seçkin yenilikçi şairlerinden biridir. O kimilerine göre İran'da Türk ve Fars dillerindeki yeni şiir akımının öncülerinden, kimilerine göre ise bu akımın bizzat kurucusudur. Her ne olursa olsun o, İran edebiyatında klasik tasavvufi şiir anlayışını değiştirmiş, "*Sévgili göyde déyil belke yérdedir*" diyerek İran edebiyatında şiir anlayışını da göklerden yere indirerek gerçekçi, serbest ve modern şiir akımını İran (Türk ve Fars) edebiyatına armağan etmiştir.

Habib Sâhir, ticaretle meşgul olan bir ailenin oğlu olarak 1903'te Tebriz'de doğmuştur. Babasını erken yaşta kaybetmiş, çocukluk ve gençlik yılları büyük sıkıntılar içinde geçmiştir. İlköğrenimini Tebriz'deki bir molla mektebinde -kendi tabiriyle "molla zindanı"nda- ortaöğretimini yine Tebriz'de, Medrese-i Mübarek-i Mehemmediye Lisesinde tamamlamıştır.

Şairin kendi kaleminden hâl tercümesine göre 1927'de geldiği İstanbul'un şahsiyetinin şekillenmesinde önemli bir yeri vardır. Burada üç yıl kaldıktan sonra 1930'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümüne kaydolmuş, 1934'te "İran Azerbaycan'ı Tabii Coğrafyası" adlı bitirme teziyle mezun olmuştur. Onun Türk edebiyatını yakından tanıma imkânı bulması

da Türkiye'deki tahsil hayatı sayesinde. Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa, Tevfik Fikret ve Celal Sâhir Erozan'dan çok etkilenmiş, özellikle Celal Sâhir'i çok beğendiği için "Sâhir" adını almıştır.

İstanbul'daki eğitimini tamamladıktan sonra 1934'de Tebriz'e dönen Habip Sâhir, çeşitli şehirlerde öğretmenlik yapmıştır. Onun görev yaptığı okulların sıklıkla değişme sebebi sıradan bir tayin mevzuatı değil, tabii tutulduğu siyasi sürgünlerdir. Zencan'da öğrencileriyle Türkçe konuştuğu için Mazenderan'a sürgün edilmiş; burada hastalanınca Tahran'a gönderilmiş, dört ay süren tedaviden sonra Tebriz'e, oradan da Erdebil'e tayin edilmiştir. Burada üç yıl sürgün hayatı yaşadıkten sonra affedilerek Kazvin'e gönderilmiş, Kazvin'de on üç yıl çok sevdiği öğretmenlik mesleğine devam ettikten sonra Tahran'a gitmiş ve orada emekli olmuştur.

Güney Azerbaycan'da 1941-1946 yılları arasında faaliyet gösteren "Millî Azadlık Harekâtı" içerisinde yer almış, 1941 yılında Kuzey Azerbaycan'dan Tebriz'e gelen bazı yazar ve şairlerin çıkardığı *Vatan Yolunda* adlı gazetede faaliyetini devam ettirmiş, siyasi ve edebî faaliyetlerinden dolayı rejim tarafından takibe alınmıştır.

Ömrünün son zamanlarını Tebriz'de geçiren şair, 82 yaşındayken hakkında çıkarılan tutuklama kararını haber alınca teslim olmamak için Tahran'daki evinde kendini asarak hayatına son vermiştir.

Erişkinliği yarım asrı aşan bir insanın ömrünün bu kısa anlatısı dahi, onun dizelerinden taşabilecek duygulara dair bir ipucu veriyor. Yine de bazı hususları mercek altına almayı deneyecek olursak, özellikle vurgulanması gereken nokta belki de Sâhir'in kulağına şiirini fısıldayan ilham perisidir.

Hanı azade élin şairi var

Men esir éllerin ah! Şairiyem!

dizeleri zihinlere ve yüreklere kazınan Sâhir, ilhamını ne bir kadının, ne doğanın güzelliğinden; hürriyet aşkından ve milletine sevgisinden almıştır. Ona göre insan ancak özgür olduğu zaman bir başka insana aşk duyabilir; doğa ancak hür bir vatanda insanlara güzelliğini gösterir.

İller boyu bize hüküm sürdü Fars

Esir olduğ, toy-düyünler oldu yas

Boyundaki zincirleri basdı pas

Hani yurdlar, hani éller, hani yar?

dizeleri, işte bu anlayışın bir ürünüdür.

1 Bütün özgür milletlerin şairleri var / ben, esir bir milletin ah! Şairiyim

Sırdaşımdır o Ğızılđađ ve ağaısız dereler

Görmüşük biz ğara ğünler, açlığ birlikte,

diyen şairin doğa tasvirleri dahi, yüreğinde çöreklenen acıyla harmanlanmıştır. İşte belki de aydın olmanın omuzlarına yüklediği sorumluluğun ağırlığı altında, ancak milletine, onun gücüne ğüvenmiş, dayanağı o milletin öz cevherinde bulmuştur:

Tarihin eger defterini açsan

Göreceksen her fash ğızıl ğanla boyanmış

Bir néçe ğızıl ğubbeli mabet tikilirken

Ğalđın évi uçmuş başına, ğermeni² yanmış

İnsan ki, hayat felsefesin anlamaz oldu

Dünyada ve efsaneye, efsuna inanmış

şahane saraylarda gece toy tutulanda

Birçok ğapılar gamla ve matemle ğapanmış

Gördün mü sürü içre giden ğurdu? Amandır!

Bah ğuyruğuna, gözlerine; sanma çobanmış!

Asrın o ğarı dayesine³ söyle ki, bir de

Artığ deme lay lay⁴ ki, yatan éller oyanmış.

Bu şiir, şairin doğaüstünden uzak durmasının manifestosudur diyebiliriz. O, bu dünyanın gerçek acılarını çeken halkının iniltisini, gerçeküstü söylemlerle avutmaya çalışışanlara inat; olanı olmuşla telif ederek anı yorumlamış, hâli betimlerken arzuladığı geleceğe ışık tutmuştur.

O, odlar ülkesi Azerbaycan'ın güney kısmında Türkçe yazılmış kitapların yakılmasına üzülmez, hayıflanmaz. Çünkü inancı tamdır; o ateşi besleyecek Türkçe kitaplar yazılmaya devam edilecektir:

GAM ETME GÖNÜL

Yéne gözel ve sefali şeher

Ğurar éller...

Burağma! Yandırısın

Kitapları düşman,

O erguvanî ateşten

2 Harmanı

3 Yaşlı dadısına

4 Ninni

*Könülde közler var...
Önünde ağ kağızı⁵,
Elinde odlu⁶ kalem,
Canında şevğ ü heves sahlayan
Muharrirler
Ve şairler
Yéne kitap yazacağ!
Yéne gazel yazacağ!
Ve Odlar Ölkesi'nin
Manevî, duru bulağı⁷
Şirin şirin ahacağ...*

Sâhir'in inancının tamlığı, şahitlik ettiği devirle de yakından ilgilidir. O, Güney Azerbaycan bağımsızlık hareketinin (Millî Azadlık Harekâtı) sadece tanığı değil, ayrıca etkin bir destekçisidir de. Kuzey'in ve Güney'in edebiyatçılarının kalemlerinin mürekkebinin birbirine katıp akıttıkları *Vatan Yolunda* gazetesinde Sâhir'in de sözü yazı olmuştur (1941). Onun kalemi ayrıca Güney Azerbaycan'da modern Türk şiirini de kitlelere yaymıştır. Bir anlamda Sâhir, İran'da modern Türk şiirinin atasıdır.

Habib Sâhir'in yakın dönemde yayımlanmış bir kitabından da burada söz etmek uygun olur sanıyoruz: *Yanan Yaşıl, Seçilmiş ve Yeni Tapılmış Eserleri* (Tahran 2009, 440 s.) adlı kitabına gelince, bu kitabı derleyip yayıma hazırlayan Resul Yunan'ın Habib Sâhir hakkında yazdığı "Unutmadan Yazdım" ve "Derinlik Ölçüsü" adlı iki yazısıyla (s. 17-24) başlamakta ve onu "Habib Sâhir Aynalarda" adlı ikinci bölüm takip etmektedir. Bu bölümde ise Habib Sâhir hakkında yazılan M. A. Ferzâne'nin "Güzellikler Şairi" (s. 27-30), Dr. Hüseyin M. Sadik'in "Maneviyat Sahibi Olan Şair" (s. 31-33), Gencali Sabahî'nin "Suvarılmış Polat Tek" (s. 34-36), Kazım Sâdât Eşkûrî'nin "Habib Sâhir'in Hâtiri" (s. 37-37), Dr. Cevad Mucabî'nin "Sâhir; Dünyanın Tekce Mihriban Muallimi" (s. 38-38), Meftun Eminî'nin "Şiiri Kimi Sade ve Sihirli" (s. 39-39), Ahmed Purî'nin "Habib Sâhir Esir Éllerin Şairi" (s. 40-41), Şems Lengrûdî'nin "Sâhir Böyük Öncül" (s. 42-43), Éloğlu'nun "Mubariz Şair" (s. 44-45), Ümran Sâlihî'nin "Goca Habib" adlı şiiri (s. 46-47) ve Dr. Hamid Nutgî'nin "Sâhir'in Ardınca Gécenin Sesi" adlı yazıları (s. 48-49) yer almaktadır.

5 Beyaz kâğıdı

6 Ateşli

7 Pınarı

Kitabın üçüncü bölümü “Şiirler” başlığı altında Habib Sâhir’in millî, sosyal, lirik ve felsefi konulu 199 şiirini (s. 51-421) kapsamaktadır. Kitabın dördüncü bölümünde “Sâhir’in Tercümelerinden Örnekler” adı altında (s. 423-434) onun 6 tercüme eserinden örnekler verilmekte ve son bölümde ise “Habib Sâhir’in Nesrinden Örnekler” başlığıyla 3 nesir yazısından (s. 435-439) parçalar sunulmaktadır.

Son olarak bu değerli kitabın Latin harfleriyle Türkiye’de basılmasının Habib Sâhir’in ve İran’daki Türk edebiyatının tanınması ve değerlendirilmesi açısından çok faydalı olacağı kanısındayız.

Yanan Yaşıl, Seçilmiş ve Yeni Tapılmış Eserler Kitabındaki Şiirlerinden Örnekler:

HAYAT ŞİRİNDİR

Ne geder⁸ da gara olsa günümüz,
Bu beş günlük gısa hayat şirindir.
Ġaranlıgsa gece, seher ışığıdır,
Fikir darsa, mavi deniz engindir.

Türkçe yazdım, şirinleşdi sözlerim,
Gözlük tahtım, aydınlaşdı gözlerim,
Günden güne soldu yazığı üreyim,⁹
Dağ yolunda itdi¹⁰ ayak izlerim.

HAYATIN YÜKÜ AĞIRDIR, AĞIR
Ġaranlıg çöküpdür,¹¹ Ġar, yağış yağır
Hayatın yükü ah! Ağırır, ağır
Uzağda lampalar,¹² Ġanla dolu göz
Ġalmamış kendde¹³ at, ne öküz.

8 Ne kadar

9 Yüreğim

10 Yitti; kayboldu

11 Çökmüş

12 Lambalar; ışıklar

13 Köyde

Arabaya bağla, özünü igid¹⁴
Çırpınan üreyinin sesini eşit.
Gara palçıĝ dizden, yol üz yuĝarı¹⁵
Hayatın yükün çek ışığa sarı...¹⁶

ĞAR YAĞIP ÜSTÜME
Ğar yağıp üstüme, ĝara ağacam¹⁷
Esmeyince yéller, ĝarlar tökülmez.
Ğonuplar ĝarĝalar başıma aĝşam,¹⁸
Aĝırdır, aĝşamın derdi çekilmez...

Gün batana sarı¹⁹ uzanır yollar
Yolların sonunda ĝanlı diyar var.
Géceler orada bayĝuşlar banlar²⁰
Ğazanı yaslıdır, baharı gülmez.

Ğara tufan salıp yéne hay-huyu,²¹
Baĝlarda tikanlıĝ,²² yollarda ĝuyu,
Zeherlenip çoĝdan çayların suyu,
Zeherli çayların suyu içilmez.

Maşrıĝde sitemin tendiri²³ yanar,
Şair dervişliyi seltene²⁴ sanar,
Ğara séle ancaĝ daĝlar dayanar,
Namerdlere merdin başı eyilmez.

Üstüme ĝar yağsa güneş erider,
Şimal yéli, yéri gülüstan éder.
Yad vurup éllere ĝara lekeler,
Gözyaşı ile bunca leke silinmez.

14 Yiĝit

15 Kara balçık diz boyu, yol yokuş

16 Işıĝa doĝru

17 Kar yağmış üstüme, kara ağacım

18 Akşamleyn başıma kara kargalar konmuş

19 Gün batımına doĝru

20 Baykuşlar öter

21 Gürültüyü

22 Dikenlik

23 Tandırı

24 Saltanat; sultanlık

SÂHİR

Bir susuz ağac tek²⁵ ğurudun gurbetde
Téz ayağdan düşerek, téz de ğocaldın²⁶ Sâhir
Yağşı günler meger efsane imiş âlemde
Yohsa sen ğar oluban²⁷ pis²⁸ güne ğaldın, Sâhir

Bir yada²⁹ şiir u gazel ğoşmağ³⁰ üçün il, géceci
Şam-çirağ³¹ yandırarağ firkete daldın, Sâhir
Sen ki, iller boyu Ğezvin³² de tanınmaz ğaldın
Yağşı Tehran'da özün dillere saldın, Sâhir

Hamı güllendi, eziz oldu baba yurdunda
Sen de gurbetde solup... müzdünü³³ aldın Sâhir
Ğestelik³⁴ dörd nala geldi... évime girdi... aman
Çare, derman ğapısın boş yere çaldın, Sâhir.

25 Gibi

26 Kocadın; yaşlandı

27 Rezil olup

28 Kötü; yaman

29 Yada; yabancıya

30 Şiir veya gazel söylemek, bestelemek

31 Mum lambası; gece lambası

32 Kazvin şehri

33 Mükâfatını

34 Hastalık